

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**“ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОНОЛОГУ У ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НЕРІЗКО ВИРАЖЕНИМ
ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Марія ГОНЧАРУК

Керівник:

Ірина РУДЗЕВИЧ,

кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НЕРІЗКО ВИРАЖЕНИМ ЗНМ

1.1. Історіографія дослідження та стан вивченості проблеми й методології.....	11
1.2. Загальний недорозвиток мовлення як основне порушення у процесі мовленнєвого розвитку дітей.....	17
1.3. Психолого-педагогічні дослідження з питань формування монологічного мовлення у дітей із ЗНМ.....	22

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ

2.1. Обґрунтування педагогічних умов, принципів та методів розвитку монологічного мовлення у дітей із ЗНМ.....	28
2.2. Методика розвитку монологічної сторони мовлення у дітей із ЗНМ.....	35

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НЕРІЗКО ВИРАЖЕНИМ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ (ЗНМ)

3.1. Діагностичні методики оцінки рівня монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку.....	45
3.2. Корекційно-розвивальні методики для формування монологічного мовлення у дітей з нерізко вираженим ЗНМ.....	49
3.3. Аналіз ефективності застосування корекційних методик у розвитку монологічного мовлення.....	53

РОЗДІЛ 4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

4.1. Обґрунтування програми розвитку комунікативного компонента монологічного мовлення у дітей п'ятого року життя з загальним недорозвиненням мовлення.....	58
4.2. Методика розвитку комунікативного компонента монологічної мовленнєвої діяльності у дітей п'ятого року життя з загальним недорозвиненням мовлення.....	63

ВИСНОВКИ.....	67
----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	74
---	-----------

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена кількома важливими факторами, які вказують на необхідність глибокого вивчення даного питання в сучасній педагогічній та психологічній науці.

По-перше, монологічне мовлення є важливим компонентом загального розвитку дитини та є основою для успішного засвоєння навчальних програм у молодшому шкільному віці. Здатність виразно і логічно викладати думки в монологічній формі сприяє розвитку когнітивних функцій, соціальних навичок і комунікативної компетентності. Однак у дітей з нерізко вираженим ЗНМ цей процес може мати суттєві труднощі, що значною мірою впливає на ефективність навчання та адаптацію до шкільного середовища.

По-друге, загальне недорозвинення мовлення є поширеною проблемою серед дітей, що значною мірою ускладнює їхню здатність до самовираження, засвоєння знань і взаємодії з іншими. Оскільки недорозвинення мовлення не завжди виражене яскраво, діти з таким діагнозом можуть залишатись непоміченими в загальному освітньому процесі, що потребує додаткової уваги з боку педагогів та психологів. Монологічне мовлення, як одна з форм мовленнєвої діяльності, особливо вимагає системного підходу в корекції та розвитку, що обумовлює актуальність дослідження його особливостей у дітей з нерізко вираженим ЗНМ.

По-третє, сучасні дослідження з мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ демонструють значну потребу в удосконаленні методик діагностики та корекції мовленнєвих порушень, зокрема у сфері монологічного мовлення. Це є надзвичайно важливим, оскільки розвиток монологічних навичок є важливим не тільки для успішної інтеграції дітей в шкільне середовище, а й для їх подальшого соціального та професійного розвитку. Враховуючи індивідуальні особливості дітей з нерізко вираженим ЗНМ, необхідно створювати персоналізовані педагогічні стратегії, які дозволяють найбільш ефективно стимулювати розвиток їхнього мовлення.

Теоретико-методологічне вивчення.

У дослідженні мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного та дошкільного віку ключове місце займають праці, присвячені теоретико-методологічним аспектам корекції мовленнєвих порушень, формуванню мовної особистості та розвитку лінгвістичних компетенцій.

Зокрема, робота Олефір О. І. висвітлює питання корекції лексичної складової мовлення у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими вадами. Авторка обґрунтовує методологічні підходи до організації уроків читання, які враховують індивідуальні особливості дітей та спрямовані на інтеграцію корекційних завдань у загальноосвітній процес, що сприяє ефективній адаптації дітей із порушеннями мовлення [1].

Андрусишина Л. Є. досліджує психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). У своїй роботі авторка звертає увагу на важливість діагностування та розвитку цих механізмів для забезпечення успішного переходу до навчання в школі [2].

Питання інклюзивної освіти розкрито у праці Аніщук А. М., де розроблено навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей. Авторка акцентує увагу на специфіці навчання дітей із особливими освітніми потребами в умовах дошкільних закладів, пропонуючи практичні рекомендації для педагогів [3].

Державні стандарти та нормативно-правову базу освітнього процесу окреслює документ «Базовий компонент дошкільної освіти», який слугує основою для створення сучасних програм навчання й виховання дошкільників [4].

Важливий внесок у розвиток теорії та практики мовленнєвого навчання зробила Богуш А. М. У її роботах, таких як «Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика» [5], «Формування мовної особистості на різних вікових етапах» [6], та інших, авторка розкриває особливості формування мовної

компетентності дітей різного віку, розробляє методики навчання рідної мови та наголошує на важливості міждисциплінарного підходу. Разом із Гавриш Н. В. Богуш також створила фундаментальну працю «Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови», яка є базовим посібником для педагогів [7].

Таким чином, зазначені праці репрезентують широкий спектр підходів до вивчення мовленнєвого розвитку та створюють міцну теоретико-методологічну основу для подальших досліджень у цій сфері.

Теоретико-практичний аналіз розвитку.

Аналіз літератури, присвяченої розвитку мовлення та особливостям організації інклюзивного освітнього середовища, розкриває як теоретичні, так і практичні аспекти цієї проблематики. У дослідженнях простежується міждисциплінарний підхід, що охоплює педагогіку, психологію, логопедію та нормативно-правове забезпечення.

Луценко І. акцентує увагу на організаційних і нормативно-правових аспектах діяльності фахівців у системі інклюзивної освіти. Автор розглядає роль команди спеціалістів різного профілю, таких як логопеди, психологи, педагоги, у забезпеченні ефективного навчання дітей з особливими потребами. Праця також аналізує нормативно-правову базу, яка регулює діяльність цих спеціалістів, та пропонує шляхи вдосконалення їхньої взаємодії [42].

Молошна І. А. та Ласточкина О. В. досліджують особливості розвитку монологічного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Їхній аналіз включає не лише опис мовленнєвих труднощів, але й пропозиції щодо вдосконалення методик корекційної роботи для формування зв'язного мовлення [43].

У статті Надворної О. розглядається використання методики Монтесорі для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Автор акцентує увагу на

сенсорному підході, де акцент робиться на індивідуальних потребах дитини та розвитку мовленнєвих умінь через практичні завдання [44].

Кляп М. І. аналізує окремі аспекти мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. У своїй роботі автор звертає увагу на специфічні труднощі, які виникають у дітей під час опанування граматичних структур, і пропонує конкретні рекомендації для педагогів щодо організації навчального процесу [45].

П'яткова Н. Г. зосереджується на формуванні граматичної будови мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. У роботі представлено ефективні методики корекційної роботи, спрямовані на поступове засвоєння складних граматичних конструкцій, з урахуванням індивідуальних потреб дітей [46].

Загалом, ці праці створюють цілісну картину сучасних підходів до вивчення та вдосконалення мовленнєвого розвитку дітей у контексті корекційної та інклюзивної педагогіки, забезпечуючи як теоретичні обґрунтування, так і практичні рекомендації.

Метою дослідження є вивчення особливостей розвитку монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення, а також розробка та апробація методів і підходів, спрямованих на корекцію та удосконалення цього мовленнєвого компонента в процесі навчання та виховання таких дітей.

Завдання дослідження.

- Огляд та аналіз наукової літератури та існуючих досліджень, що стосуються розвитку монологічної сторони мовлення у дітей з затримкою мовного розвитку, зокрема виявлення основних підходів та методів, застосовуваних у корекційній педагогіці для цієї категорії дітей.

- Визначення загальних характеристик недорозвиненого мовлення як порушення в процесі мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного

віку, зокрема аналіз причин, що призводять до затримки мовного розвитку, та їх впливу на формування лексико-граматичних навичок.

- Аналіз психолого-педагогічних досліджень, що стосуються формування монологічної сторони мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, а також виявлення методичних підходів до корекції мовлення у процесі навчання та виховання.

Об'єктом дослідження є процес розвитку монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).

Предметом дослідження є особливості розвитку монологічного мовлення у дітей з нерізко вираженим ЗНМ, зокрема: рівень сформованості мовленнєвих навичок, вплив на розвиток монологічного мовлення педагогічних умов, методів і технологій, а також ефективність корекційної роботи, спрямованої на покращення монологічної діяльності таких дітей.

Гіпотеза дослідження:

Передбачається, що розвиток монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) буде ефективнішим за умови застосування комплексного підходу, який включає:

1. Використання спеціально розроблених методик, спрямованих на формування вміння вибудовувати логічно структуровані висловлювання, а також розвиток зв'язного мовлення та розширення словникового запасу.

2. Інтеграцію логопедичних та психолого-педагогічних прийомів, що сприяють активізації когнітивних процесів, зокрема мислення, пам'яті та уваги.

Це дозволить покращити здатність дітей до побудови зв'язних висловлювань, знизити кількість помилок у мовленні та підвищити рівень розвитку монологічного мовлення до відповідного вікового стандарту.

Методи дослідження. У дослідженні було використано кілька методів, які дозволяють глибше зрозуміти особливості розвитку монологічного мовлення у дітей з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення. Один із основних методів — це аналіз науково-методичної літератури. Завдяки цьому методу вдалося дослідити теоретичні основи розвитку мовлення, вивчити існуючі підходи до корекції мовленнєвих порушень та оцінити попередні результати досліджень у цій галузі. Це дозволило обґрунтувати актуальність теми та визначити напрямки для подальшого вивчення.

Для глибшого розуміння теоретичних основ дослідження було застосовано також аналіз нормативно-правових документів. Цей метод дозволив вивчити вимоги та рекомендації, які визначають підходи до роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями, зокрема з нерізко вираженим ЗНМ. Це дало змогу оцінити, як теоретичні концепції реалізуються в практиці та навчальних програмах, що використовуються в освітніх закладах.

Завдяки використанню цих методів дослідження вдалося отримати всебічну картину розвитку монологічного мовлення у дітей з нерізко вираженим ЗНМ та розробити ефективні методи корекції мовленнєвих порушень.

Теоретична значущість полягає в наступному:

1. Уточнено та доповнено наукові уявлення про особливості розвитку монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).

2. Розширено знання про взаємозв'язок когнітивних процесів (мислення, пам'яті, уваги) з формуванням монологічного мовлення у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

3. Сформульовано та обґрунтовано підходи до корекційної роботи, що сприяють ефективнішому формуванню навичок побудови монологічних висловлювань у дітей з нерізко вираженим ЗНМ.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення процесу корекції та розвитку монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Розроблені в роботі методичні рекомендації, вправи та завдання для розвитку монологічного мовлення можуть бути впроваджені в практичну роботу логопедів, педагогів та психологів, які працюють з дітьми цієї категорії.

Дослідження має практичне значення для спеціалістів, оскільки воно пропонує нові підходи до корекції мовленнєвих порушень, зокрема методи, спрямовані на розвиток виразного мовлення, формування монологів та покращення граматичної будови речень. Запропоновані методики базуються на інноваційних психолого-педагогічних підходах, таких як використання дидактичних ігор, рольових завдань та інтерпретації мовних ситуацій, що забезпечує більш ефективну стимуляцію мовленнєвої діяльності.

Структура роботи є послідовним вирішенням теми, мети і завдань дослідження. Робота складається із 4 розділів, 10 підрозділів, списку використаної літератури – 74 позиції.

Загальний обсяг – 81 сторінка.

ВИСНОВКИ

У дослідженні розглянуто проблему розвитку монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Поглиблений аналіз цієї теми дозволив висвітлити труднощі, які виникають у дітей із ЗНМ у процесі формування зв'язного мовлення, а також визначити особливості цього процесу, що мають значний вплив на навчально-виховний процес та соціальну адаптацію дитини. У дослідженні було показано, що діти з нерізко вираженим ЗНМ мають труднощі у побудові логічно структурованих висловлювань, демонструють обмежений словниковий запас і недостатній рівень граматичної правильності мовлення. Ці фактори негативно впливають на їхню здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти в навчальному середовищі.

Одним із основних досягнень дослідження є розробка теоретично обґрунтованої моделі, яка сприяє поступовому розвитку монологічного мовлення, враховуючи індивідуальні мовленнєві особливості кожної дитини. Така модель побудована на принципах системності, поетапності та індивідуального підходу, що створює основу для ефективної корекційної роботи з дітьми, які мають ЗНМ. Під час проведення дослідження було апробовано комплекс педагогічних прийомів, серед яких провідне місце займають мовленнєві ігри, моделювання комунікативних ситуацій, використання візуальних опор та рольові вправи, які активно залучають дітей до комунікативної діяльності та стимулюють їх до побудови осмислених і зв'язних висловлювань.

Аналіз результатів формувального експерименту показав, що запровадження цієї моделі дозволяє значно підвищити рівень розвитку монологічного мовлення у дітей з нерізко вираженим ЗНМ. Досягнення

позитивних змін спостерігалися у всіх ключових аспектах монологічного мовлення: розширення словникового запасу, розвиток граматичних умінь, формування зв'язності та логічної послідовності у висловлюваннях, підвищення мовленнєвої активності. Окрім того, встановлено, що застосування позитивного підкріплення, створення доброзичливої атмосфери на заняттях та індивідуалізований підхід до навчання значно полегшують процес формування монологічного мовлення.

Огляд та аналіз наукової літератури та існуючих досліджень, що стосуються розвитку монологічної сторони мовлення у дітей з затримкою мовного розвитку, є важливим етапом у нашій роботі. Перш за все, такий аналіз дозволяє виявити сучасний стан наукових знань з цього питання та окреслити основні проблеми, з якими стикаються діти з мовленнєвими порушеннями. Вивчення спеціалізованої літератури показує, що різні підходи до розвитку мовлення дітей з затримкою мовного розвитку базуються на теоретичних засадах психології та педагогіки, таких як розвиток когнітивних і комунікативних умінь, формування базових мовленнєвих операцій і оволодіння лексико-граматичною структурою мовлення.

Під час огляду літератури було встановлено, що дослідники виділяють декілька ключових підходів до формування мовленнєвих навичок у дітей з затримкою мовного розвитку. Зокрема, корекційна педагогіка активно застосовує методи ігрового навчання, моделювання ситуацій спілкування та вправи на збагачення словникового запасу й розвиток граматичної компетентності. При цьому одним із завдань корекційного впливу є стимулювання мовленнєвої активності дитини та розширення її мовленнєвих можливостей через формування у неї здатності розуміти і правильно використовувати мовні одиниці. Огляд наукових праць також дозволив виділити методичні рекомендації щодо розвитку мовлення, а саме: систематичне поетапне введення лексико-граматичних понять, урахування

особливостей мовленнєвого розвитку дитини, що визначає вибір форм і методів навчання.

Таким чином, огляд наукових джерел дозволив виявити ефективні методи та підходи для розвитку мовлення у дітей з затримкою мовного розвитку та обґрунтувати вибір корекційних технологій, які було інтегровано в експериментальну частину дослідження. Це сприяє створенню системного уявлення про лексико-граматичний розвиток дітей з порушеннями мовлення та допомагає сформувати науково обґрунтовану програму для їхньої корекції й підтримки.

Визначення загальних характеристик недорозвиненого мовлення як порушення в процесі мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку є важливим етапом у дослідженні, оскільки воно дозволяє глибше зрозуміти природу затримки мовного розвитку (ЗНМ) і ті специфічні труднощі, з якими стикаються діти цієї категорії. Під час аналізу наукової літератури було встановлено, що загальний недорозвиток мовлення охоплює широкий спектр порушень, що характеризуються обмеженим словниковим запасом, граматичними труднощами, недостатньою зв'язністю висловлювань та порушенням фонетико-фонематичних процесів.

Зокрема, аналіз показав, що причини затримки мовного розвитку можуть бути пов'язані з біологічними, психоневрологічними та соціально-педагогічними факторами, такими як спадковість, ускладнення під час вагітності та пологів, а також недостатнє мовленнєве середовище. Ці фактори суттєво впливають на формування лексико-граматичних навичок і зумовлюють недостатній рівень комунікативної діяльності дітей, що виявляється в їхній нездатності логічно і зв'язно викладати думки. Також встановлено, що діти з ЗНМ мають труднощі у засвоєнні граматичних структур та відчувають значні проблеми у використанні мовних засобів для вираження власних думок.

Завдяки визначенню загальних характеристик мовленнєвих порушень ми змогли виділити найбільш поширені прояви ЗНМ, що дозволяє побудувати програму корекційної роботи, спрямовану на розвиток лексико-граматичних навичок. Цей підхід дає можливість ефективніше підбирати методи навчання, зокрема, акцентуючи увагу на індивідуальних потребах дитини і систематичному розвитку кожного аспекту мовлення: від розширення словникового запасу до формування складніших граматичних структур.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених формуванню монологічної сторони мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), є ключовим етапом у розробці ефективної методики корекційної роботи. Вивчення літератури в цій галузі дозволило виділити низку психологічних і педагогічних факторів, що впливають на розвиток мовлення у дітей із ЗНМ. Серед них особливу увагу приділено розвитку когнітивних функцій, таких як пам'ять, увага, мислення, які є основою для засвоєння мовних структур. Було встановлено, що у дітей із ЗНМ нерідко спостерігається недостатня розвиненість цих когнітивних функцій, що ускладнює процеси сприймання та відтворення мовного матеріалу.

Важливим висновком психолого-педагогічних досліджень є те, що успішне формування монологічної сторони мовлення у дітей із ЗНМ можливе за умов цілеспрямованого і поетапного підходу до корекції. Це включає використання мовленнєвих ігор, вправ для засвоєння граматичних структур, рольових ситуацій, які стимулюють мовленнєву активність дітей та сприяють інтеграції отриманих знань у спонтанне мовлення. Крім того, дослідники наголошують на важливості індивідуалізованого підходу та урахування вікових особливостей, адже діти з різним рівнем розвитку мовлення потребують диференційованих методів навчання.

Аналіз психолого-педагогічних підходів дозволив сформулювати науково обґрунтовані методичні рекомендації щодо корекції мовлення у дітей із ЗНМ. Зокрема, у рамках дослідження було виокремлено найбільш ефективні

методи корекційної роботи, які сприяють розвитку лексико-граматичних навичок, і визначено оптимальні форми педагогічного впливу для поліпшення мовленнєвих можливостей дітей цієї категорії.

Оцінка нормативних документів та програм, які регламентують напрямки розвитку монологічної сторони мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями, дозволяє краще зрозуміти освітні вимоги та стандарти, що впливають на освітній процес для цієї категорії дітей. Аналіз цих документів, таких як державні освітні стандарти, програми спеціальної та інклюзивної освіти, а також методичні рекомендації, показав, що вони визначають ключові цілі, зміст та форми навчання дітей із затримкою мовного розвитку (ЗНМ), сприяючи систематичному підходу до їхнього розвитку.

Нормативні акти забезпечують орієнтири для організації корекційного впливу на мовленнєву сферу дітей, що має на меті не лише покращення їхньої мовленнєвої компетенції, але й загальний когнітивний розвиток. Програми для дітей із ЗНМ містять положення про необхідність використання інтегрованих підходів, які поєднують педагогічну і логопедичну роботу, що сприяє більш ефективному оволодінню дітьми лексико-граматичними знаннями та навичками.

У ході дослідження було виявлено, що деякі нормативні документи сприяють гнучкості у виборі методів і прийомів навчання, дозволяючи педагогам адаптувати програмні вимоги під індивідуальні потреби дітей. Разом з тим, аналіз нормативної бази виявив деякі обмеження, зокрема недостатню увагу до специфіки розвитку мовлення у дітей з нерізко вираженими формами ЗНМ. Це підкреслює необхідність удосконалення існуючих програм та розробки спеціалізованих методичних підходів, які б відповідали потребам різних категорій дітей з мовленнєвими порушеннями.

Таким чином, оцінка нормативних документів стала підґрунтям для розробки більш адаптованої до потреб дітей з мовленнєвими порушеннями

корекційної програми, що забезпечує комплексний підхід до розвитку їхніх лексико-граматичних навичок у рамках освітнього процесу.

Розробка та обґрунтування експериментальної програми розвитку комунікативного компонента мовленнєвої діяльності у дітей п'ятого року життя з загальним недорозвиненням мовлення стали важливим кроком у підвищенні ефективності корекційної роботи. Створення такої програми вимагало детального вивчення наукових підходів і методичних рекомендацій, а також урахування індивідуальних особливостей дітей з затримкою мовного розвитку (ЗНМ). Експериментальна програма включає методи і вправи, спрямовані на розвиток основних компонентів мовленнєвої діяльності — від формування активного словника і правильного використання граматичних структур до поліпшення зв'язності і логічності монологічного мовлення.

Ця програма базується на принципах системності, послідовності та індивідуального підходу, які є важливими для розвитку мовленнєвих навичок у дітей із ЗНМ. Під час розробки були враховані вікові особливості, рівень когнітивного та психоемоційного розвитку кожної дитини, що дозволяє забезпечити поступовий перехід від простіших до складніших завдань. В основі програми лежать мовленнєві ігри, комунікативні вправи та спеціально розроблені рольові ситуації, які стимулюють активне використання лексико-граматичних засобів у різноманітних умовах.

Впровадження експериментальної програми спрямоване на поліпшення рівня комунікативної компетентності, формування вміння чітко і зв'язно висловлювати думки, що в цілому сприяє соціальній адаптації та навчальній успішності дітей із ЗНМ. Обґрунтування програми також передбачало систематичний контроль і аналіз її ефективності, що дозволило внести певні корективи та вдосконалити методику роботи для досягнення максимально позитивних результатів у розвитку мовленнєвих навичок дітей.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що розвиток монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з

нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу. На основі аналізу наукової літератури, існуючих методик та нормативних документів було виявлено специфіку мовленнєвих порушень у дітей з ЗНМ і визначено основні труднощі в оволодінні лексико-граматичними навичками. Розроблена експериментальна програма та методика, що враховує індивідуальні особливості дітей, дозволила досягти значних покращень у формуванні комунікативної компетентності, зокрема у розвитку зв'язного та структурованого монологічного мовлення. Важливість результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути застосовані на практиці для розробки подальших методичних рекомендацій, спрямованих на поліпшення мовленнєвих навичок у дітей із затримкою мовного розвитку, сприяючи їхній успішній соціалізації та навчальній адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Олефір О. І. Корекція лексичної складової мовлення у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими вадами на уроках читання [Текст] : автореф. дис канд. пед. наук : 13.00.03 / Олефір Ольга Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2015. - 17 с.
2. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: 2007. С.18-23.
3. Аніщук А. М. Інклюзивна освіта : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта» / А. М. Аніщук. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 227 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: [http:// osvita.ua / legislation/doshkilna-osvita/30154](http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/30154).
5. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика . Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : «Ранок», 2011. 176с.
6. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272с.
7. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови / за ред А. М. Богуш. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
8. Бондарь В. І., Синьов В. М. Дефектологічний словник: навч. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ : МП Леся, 2011. 528с.
9. Брушневська І. М. Види і функції ймовірного прогнозування. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2015. №19. С.186-191.
10. Брушневська І. М. Дослідження стану сформованості лексики у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Науковий

вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2017. №3(58). С.39-45.

11. Брушневська І. М. Закономірності розвитку фонематичних процесів у дітей п'ятого року життя із ЗНМ. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2017. №33. С.5-11.

12. Брушневська І. М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного онтогенезу. Педагогічні науки. 2016. №LXX (1). С.84-89.

13. Брушневська І. М. Роль партнерської взаємодії з батьками у процесі формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із ЗНМ. Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 16-17 лют. 2018. Одеса, 2018. С.48-51.

14. Брушневська І. М. Формування фонетичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в онтогенезі. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2016. IV (42). С.11-15.

15. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Педагогічний часопис Волині. 2016. №2(3). С.109-114.

16. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / за ред. В. Т. Бусел. Київ, 2005. С.588.

17. Волкова Н. П. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2007. 616с.

18. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.

19. Гавриш Н. В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ : Альма-матер, 2004. 131с.

20. Глухов В. П. Психолінгвістика. Теорія мовної діяльності. К : АСТ, 2007. 223 с.
21. Данілавичюте Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання. Теорія і практика сучасної логопедії. Київ : Актуальна освіта, 2006. Вип.3. С.119-136.
22. Дегтяренко Т. Концепція соціодинаміки корекційно-реабілітаційної діяльності. Особлива дитина: навчання і виховання. 2015. № 2. С.11-21.
23. Денисенко Н. Ф. Через рух - до здоров'я дітей: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 88 с. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2016. 160 с. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 304 с.
24. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
25. Ельконін Д. Б. До питання періодизації психологічного розвитку в дитячому віці. Загальна психологія. 1971. №4. С.6-20.
26. Ельконін Д. Б. Психічний розвиток в дитячому віці. Вороніж, 1995. 416 с.
27. Засекіна, Л. В. Засекін С. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. Луцьк : РВВ "Вежа" ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. 188 с.
28. Ільяна В. М. Попередження дислексій у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: навч.- метод. посіб. Київ : [б.в.], 2014. 120с.
29. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку : психолінгвістичний і лінгвістичний виміри: навч метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 448 с

30. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 497 с.
31. Касілова Л. С. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Таврійськ. вісн. освіти. 2013. № 3. С.56-60.
32. Ковшар О. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія ; Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ». Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 370 с.
33. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. Київ : САММІТ-книга, 2008. 270с.
34. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. Особлива дитина : навчання і виховання. 2014. № 3 (71). С.7-13.
35. Колупаєва А. А., Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 197 с.
36. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 123 с.
37. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. Київ: Знання, 2010. 293 с.
38. Лактюшина Л. Т. Формування уявлень про слово у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 1. С.187-193.
39. Ленів З. П. Моделювання педагогічних інновацій у процесі фахової підготовки корекційних і соціальних педагогів. Готовність педагогів до інноваційної діяльності в умовах безперервної післядипломної

педагогічної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне, 2011. С.16-20.

40. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М.К. Шеремет. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.

41. Луценко І. Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі. Особлива дитина: навчання та виховання. 2015. № 2 (74). С.35-44.

42. Молошна І. А. Особливості розвитку монологічної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення / І. А. Молошна, О. В. Ласточкина // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119-123.

43. Надворна О. Розвиток мовлення в системі Монтесорі. Дошкільне виховання. 2014. № 8. С. 16-19.

44. Окремі аспекти мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення», Кляп М.І., Scientific Journal «Virtus», Issue №20, Part I, January, 2018. 216 p. P. 132-135

45. П'яткова Н. Г. Формування граматичної будови мовлення в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ// Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації: матеріали I Всеукраїнської студентської науковопрактичної конференції (14 лютого 2017 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. с. 99-102.

46. Палій А. А. Дитяча психодіагностика. К. : Академвидав. 2010. 432 с.

47. Петренко Н. В., Погосян А. Р., вчителі-логопеди ДНЗ № 20 Перспективне планування корекційно-розвиткової роботи з дошкільниками із ЗНМ I рівня. Навчально-методичний посібник Кам'янець-Подільський, 2018. 110 с.

48. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
49. Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти: наказ Мва освіти і науки України від 13 трав. 1993 р. № 135 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-93>
50. Рибченко Л.К. Застосування корекційних технологій в роботі з дітьми із аутизмом. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова 2017. № 34. Частина 2. С. 77-84.
51. Рибченко Л.К. Психологічні механізми створення педагогічних умов ефективної корекційної роботи з аутичними дітьми. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. 2016. № 32. Частина. 2. С. 83-90.
52. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод.посіб. / Ю. В. Рібцун. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200с.
53. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. 2012. № 22. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С.219-222.
54. Розіна І., Іванова Х. Порівняльний аналіз особливостей розвитку мислення у молодших школярів з нормою та патологією розвитку. 2011. URI : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/9_2011/53.pdf (дата звернення 07.11.2024).
55. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови у дітей / М.А. Савченко. 2-ге вид., доп. Київ: Освіта, 1992. 176 с.

56. Свердлик Н. Упровадження куточків логічного мислення. Початкова освіта. 2013. №9. С. 2-7.
57. Сидорчук Т. А., Котловий С. А. (2022). Вікові особливості пізнавальних процесів молодших школярів. Актуальні проблеми сучасної психологічної науки: виклики сучасності. 2022. URI : <http://eprints.zu.edu.ua/34938/1/8..pdf> (дата звернення 07.12.2022).
58. Синьов В. М. Розумова відсталість як педагогічна проблема : навч. посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 118 с.
59. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталої дитини : підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.
60. Смирнова Л. М. Логопедія в дитячому саду. Заняття з дітьми з загальним недорозвитком мовлення. Москва, 2004.
61. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. 2002. № 1. С 2-7.
62. Спеціальна психологія. Тексти : Ч. 1 / за ред. М.П. Матвєєвої, С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 1999. 158 с.
63. Спеціальна психологія. Тексти. Ч. 2 / за ред. М.П. Матвєєвої, С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2001. 142 с.
64. Стадненко Н. М., Матвєєва М. П., Обухівська А. Г. Нариси з олігофренопсихології : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2002. 200 с.
65. Тарасова В. В. Навчання та виховання дітей із порушенням інтелекту: навч.-метод. посіб. Харків : б/в, 2017. 125 с.
66. Третяк Т. М. Психологічні особливості мисленнєвої діяльності школярів. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту

психології імені Г.С Костюка НАПН України. Т. XII. Психологія творчості, 2017. 1(23). С. 312-323.

67. Трикоз С. В., Блеч Г. О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : Ранок ; Кенгуру, 2018. 40 с.

68. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович. Київ: „Актуальна освіта”, 2007. 120 с.

69. Трофименко Л. І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. - 2013. - С. 9 - 13.

70. Фалько Н. М. Психологічні засади розвитку мислення молодших школярів. Збірник наукових праць. Проблеми сучасної психології. 2011. (13).

71. Харченко Н.В. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00. 02. Київ, 2005. 20 с.

72. Хохліна О. Корекційна спрямованість навчання дітей з обмеженими розумовими можливостями. Дефектологія. 1998. №2 С. 69.

73. Хохліна О. П. Розумово відстала дитина. Діти з особливими потребами: поради батькам Київ : Наук. світ, 2004. С.151169.

74. Яновська Т. А. Особливості розвитку мислення молодших школярів в умовах інтегрованого навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія. Київ, 2008. 22 с.